

spraw, z drugiej możemy kontrolować siebie i oceniać. Pomoc będzie polegała także na radach, jak wstawać bez oporu z łóżka, jak się nie gniewać, jak nie denerwować itp.

DOROTA KORNAS-BIELA

Z BADAŃ NAD POJĘCIAMI MORALNYMI W PSYCHOLOGII POLSKIEJ

Pojęcia moralne są narzędziem poznania rzeczywistości społecznej oraz porozumiewania się między ludźmi w celu ułożenia zgodnego współżycia. Są one skrótową, ekonomiczną formą uporządkowania doświadczeń społeczno-moralnych. Zasób pojęć moralnych warunkuje kształtowanie wrażliwości moralnej i wrażliwości sumienia, umiejętności dostrzegania moralnych sytuacji konfliktowych i podejmowania decyzji w celu ich rozwiązania. Bez właściwie urobionych pojęć nie może być mowy o prawdziwym moralnym czynie, którego warunkiem jest wiedza o jego wartości etycznej. Pojęcia moralne są formą myślenia wypowiedzaną w postaci sądów i poglądów moralnych. Mają one wpływ na treść wartości moralnych cenionych przez człowieka oraz ich miejsce w hierarchii, np. prawdomówność będzie bardziej lub mniej akceptowana, w zależności od wyrobionego o niej pojęcia. Pojęcia moralne, jeśli zostaną nasycone ładunkiem emocjonalnym i skojarzone z dodatnim lub ujemnym uczuciem, tzn. jeśli staną się komponentą przekonań, nabierają mocy dynamizującej działanie człowieka. Sposób rozumienia pojęć moralnych w okresie późnoszkolnym i młodzieńczym wpływa na kształtowanie cech charakteru. Błędne pojęcia prowadzą do wyrobienia obiektywnie negatywnych cech, np. uporu zamiast wytrwałości, pochopności zamiast zdecydowania, nieśmiałości zamiast skromności. Pojęcia moralne mają ważne znaczenie społeczne. Przekazywane w formie słownej, jako normy moralne, regulują współżycie między ludźmi. Ze względu na rolę, jaką pełnią zarówno w życiu indywidualnym, jak i społecznym, istnieje potrzeba szeroko zakrojonych badań w tym zakresie.

Pojęcia moralne są pojęciami wysoce abstrakcyjnymi, gdyż na ich treść znaczeniową składają się cechy niedostępne spostrzeganiu zmysłowemu. Z dotychczasowych badań psychologicznych wynika, iż pojęcia

moralne dzieci różnią się od pojęć dorosłych, a rozwój ich polega zarówno na ilościowym wzroście, jak i na jakościowych przeobrażeniach. Dziecko dochodzi do utworzenia pojęcia na drodze określonych „kroków”. Towarzyszy temu obecność dwóch przeciwstawnych tendencji: różnicowania (dyferencjacji) i scalania (integracji) pojęć w zwarty system. Dzięki temu każde pojęcie staje się bardziej świadome, uściśla się jego treść i zakres, powiązania z innymi. Uporządkowany system pojęć pozwala na łatwiejsze przyswojenie nowych. Problemem dyskusyjnym pozostaje, czy rozwój pojęć moralnych jest procesem jednorodnym (teorie psychoanalityczne, podejście piagetowskie), czy wielowątkowym (teoria uczenia się); czy da się wyróżnić stałe stadia rozwoju pojęć moralnych (np. J. Piaget, L. Kohlberg); na czym polega wpływ czynników warunkujących ich rozwój. Większość autorów przyjmuje, że zmiany pojęć i sądów moralnych są jednokierunkowe i opowiada się za stałą kolejnością ogólnych stadiów, zdając sobie sprawę z faktu, iż pojęcie stadium stanowi pewne uproszczenie rzeczywistości i można tylko wskazać, jaki poziom sądów moralnych u danej jednostki dominuje. Osiągnięty bowiem poziom rozwoju pojęcia moralnego zależy od tego, jakiej dziedziny moralności ono dotyczy i jaki aspekt pojęcia bierzemy pod uwagę. Zmiany rozwojowe mogą ulec w pewnych warunkach zahamowaniu i dewiacjom.

O rozumieniu i posługiwaniu się pojęciami moralnymi przez dziecko decydują szczególnie dwa czynniki. Pierwszym z nich jest psychiczny wzrost, w tym rozwój mowy, a więc umiejętności werbalizowania i rozwój myślenia, a szczególnie takich procesów, jak: analizy i syntezy, abstrahowania i uogólniania, rozumienia. Drugim jest kontakt dziecka z osobami znaczącymi, będącymi dla niego przedmiotem naśladownictwa i identyfikacji oraz ich oddziaływanie wychowawcze. Oba te czynniki są konieczne, choć nie wystarczające samodzielnie, wzajemnie się uzupełniają. Rozwój pojęć moralnych jest więc uwarunkowany stopniem rozwoju intelektualnego oraz kodeksem moralnym środowiska, w którym dziecko żyje, a który poznaje na drodze współuczestnictwa w życiu najbliższego otoczenia oraz na drodze celowych interwencji wychowawczych. W okresie późnoszkolnym i młodzieńczym dochodzi do tego własna aktywność dziecka, które zapoznając się z innym rozumieniem pojęć moralnych przez rówieśników, zaczyna poddawać dotychczasowe pojęcia w wątpliwość oraz próbuje formułować własny sposób rozumienia pojęć i poszukiwać uzasadnień dla niego.

Badając pojęcia moralne trzeba mieć te czynniki na uwadze zarówno w doborze metod i grupy badanej, jak i w interpretacji wyników. Są to zmienne, które decydują o rodzaju odpowiedzi dziecka, np. w kon-

struowaniu metody trzeba dostosować jej formę do poziomu rozwoju intelektualnego dziecka, co jest nieraz w badaniach rozwojowych kłopotliwe, gdyż te same pytania, opowiadania, nie mogą być za trudne dla ucznia klasy pierwszej, ani za łatwe dla ucznia klasy ósmej czy maturzysty. Trzeba również uwzględnić fakt, iż rodzaj odpowiedzi dziecka zależy od jego umiejętności werbalnych, które są uwarunkowane środowiskowo i uboga wypowiedź dziecka nie musi świadczyć o ubogim w treść pojęciu moralnym. W badaniach należy również wziąć pod uwagę środowisko, z którego dziecko pochodzi w tym sensie, aby koncentrować się na tych pojęciach, z którymi dziecko miało możliwość się zetknąć, zwłaszcza (co szczególnie badawczo ciekawe) charakterystycznych dla grupy społecznej, z której dziecko pochodzi. W przypadku zaś, gdy problemem badawczym są czynniki warunkujące rozwój pojęć moralnych, w doborze grupy badanej należy szczególną uwagę zwrócić na jednorodność próbek pod względem niektórych istotnych zmiennych.

PRZEGLĄD DOTYCHCZASOWYCH METOD BADANIA POJĘĆ MORALNYCH

Przeгляд metod stosowanych dotychczas w badaniach pojęć moralnych wskazuje na ogromną trudność wniknięcia w ich specyfikę psychologiczną. Dlatego też najczęściej dochodzono do tego drogą „okrężną”, poprzez badanie sądów, ocen, poglądów, wiedzy lub słownictwa z zakresu moralności, a nawet bardziej pośrednio, poprzez badanie złożonych struktur, w których pojęcie jest jednym z elementów składowych np. poczuciu, postaw lub postępowania moralnego.

Badania pojęć moralnych mogą dotyczyć różnych ich aspektów, jak:

1. sposobu rozumienia czyli znaczenia pojęcia i to zarówno znaczenia denotacyjnego (badanie zakresu pojęcia), jak i konotacyjnego (badanie treści pojęcia, a zwłaszcza związanych z nim komponent emocjonalnych);
2. umiejętności werbalizowania pojęcia; 3. roli danego pojęcia w systemie innych pojęć oraz jego znaczenia dla bardziej złożonych komponent sfery moralnej. Badania pojęć moralnych, ze względu na rodzaj zastosowanych technik badawczych, można podzielić na następujące grupy:

1. *Badania oparte na zasadach ankiety*

Badania o tym charakterze są bardzo różnorodne, z uwagi na to, czy ich przedmiotem było jedno, czy wiele pojęć, jak i ze względu na rozmiar ankiety. Często stosowane były ankiety kilkopytaniowe, mające postać wystandaryzowanej rozmowy z dzieckiem. Właśnie w oparciu o taki

rodzaj metody zostały zapoczątkowane badania pojęć moralnych w Polsce w końcu ubiegłego stulecia przez A. Szyca (1899). Celem badań autorki była odpowiedź na pytanie: jak przedstawiają się pojęcia moralne w zależności od wieku. Zbadala ona dzieci od 5 do 16 lat krótką ankietą: „wymień trzy zalety i trzy wady oraz osobę, do której pragnąłbyś być podobnym z osób znajomych, osobistości historycznych oraz bohaterów powieści”. W tym nurcie pozostają również badania J. Zawirskiej (1919) przeprowadzone na grupie tysiąca dwustu dzieci od 11 do 13 lat. Przeprowadziła ona krótką ankietę (opartą na propozycji Fischera), pytając: „co uważasz za zły uczynek; dlaczego to uważasz za złe; dla kogo chciałbyś być dobrym?”. W wyniku tych badań autorka ustaliła, co składa się na treść znaczeniową pojęcia „zły czyn”, jak dziecko rozumie to pojęcie. Otrzymała również uzasadnienie tej negatywnej oceny wymienionych czynów oraz informację o tym, do kogo dziecko odnosi swoje dobre postępowanie (wskazuje to na zakres obowiązywalności normy nakazującej „być dobrym”). Pytania ankiety zastosowanej przez J. Zawirską posłużyły ponownie jako metoda badania pojęcia „zła moralnego” w pracy K. Zielińskiej (1961). Tym razem objęły one dziewięćset dzieci w wieku 11 - 14 lat i wskazały na większy zakres pojęcia zła moralnego i większą świadomość społeczną u tych dzieci niż ich rówieśników sprzed pięćdziesięciu lat.

Przykład innych badań tego typu przytoczył S. Szuman (1947). Dotyczyły one znaczenia denotacyjnego pojęć wady i cnoty moralnej u dzieci i młodzieży licealnej. Umiejętność definiowania, zakres oraz rozumienie różnych aspektów pojęcia „obowiązek” badała Z. Kaczmarek (1965). Posłużyła się ona w stosunku do dzieci kończących szkołę podstawową oraz do młodzieży kończącej szkołę średnią dwoma ankietami, lecz w pierwszej z nich nie wprowadziła pojęcia „obowiązek”. Podobne badania (ze względu na cel) dwóch pojęć moralnych: nakaz i zakaz u młodzieży przeprowadziła G. Jurewicz (1967). Ankieta służyła również do badania zakresu i treści pojęć: kłamstwa bohaterskiego u dzieci szkoły podstawowej (T. Dżaman 1976) oraz kłamstwa koleżeńkiego u młodzieży licealnej (A. Jakubczyk 1974). Znaczenia denotacyjne i konotacyjne pojęć sprawiedliwości oraz wartości moralnej człowieka u młodzieży studiującej były przedmiotem badań ankietowych M. Węgrzeckiej (1971).

2. *Badania oparte na metodzie „exempla ficta” i indagacji*

W badaniach tych dziecko wypowiada się o postępkach jakiejś osoby lub dodatkowo i o własnych, opierając się na przypomnieniu realnego

faktu lub na bazie opowiadania bądź też obrazków (historyjki słowne i obrazkowe). Rozmowa z dzieckiem ma różny charakter. Czasem jest ona swobodna, czasem bardziej kierowana (węzłowe pytania są przygotowane, a tok rozmowy modyfikuje się zależnie od rodzaju odpowiedzi badanego), czasem pytania są uściślone i przybierają postać testu. Metoda *exempla ficta* często dociera do pojęć moralnych dziecka pośrednio; poprzez badanie wrażliwości moralnej, poczuć i uczuć moralnych.

Metodę historyjek obrazkowych zastosowała np. S. Turowska (1967). Badane dzieci afatyczne i dobrze mówiące w wieku 7-11 lat na podstawie umiejętności dostrzegania przejawów dobra i zła oraz uzasadnienia swych ocen ujawniały osiągnięty poziom rozwoju w zakresie podstawowych pojęć moralnych. Podobnie W. Terlecka (1975) w badaniach poczucia powinności moralnej u dzieci przedszkolnych docierała przede wszystkim do świadomości moralnej i pojęć moralnych, których zasób pozwalał na rozumienie moralnego aspektu sytuacji przedstawionych na obrazku.

W badaniach metodą opowiadań wykorzystywano albo fragmenty z literatury pięknej (m.in. takie badania młodzieży przestępczej na podstawie książki *Serce Amicisa* przytacza S. Batawia (1931), albo częściej specjalnie ułożone historyjki. Można tu wspomnieć szereg prac, np. Z. Szulca (1958) dotyczącą zakresu pojęcia obowiązków, hierarchii pojęć i wartości moralnych (uporządkowanie siedmiu historyjek według stopnia zła) oraz świadomości motywacji niewłaściwego zachowania, jakim jest odmówienie pomocy. J. Szmydt (1948) zbadał przy pomocy opowiadań u pięciuset uczniów od 9 do 16 lat pojęcia oraz związane z nimi sądy i poczucia moralne dotyczące trzech czynów: daru miłosierdzia, wdzięczności i koleżeńskiej przysługi. H. Malewska i H. Muszyński (1962) opracowali ankietę o charakterze testu odnośnie do kłamstwa dzieci, a Muszyński również badającą pojęcie kradzieży (1963), w których wykorzystali metodę historyjek słownych, celem dotarcia do zdolności ujmowania przez dziecko znaczenia denotacyjnego i konotacyjnego tych dwóch wybranych pojęć. Ankieta w połączeniu z metodą opowiadań była zastosowana również w badaniach pojęcia kłamstwa (J. Piechnik 1972) oraz pojęcia sprawiedliwości (A. Czakon 1968) u dzieci ze starszych klas szkoły podstawowej. Z nowszych badań metodą *exempla ficta* można przytoczyć pracę Ł. Muszyńskiej (1976), dotyczącą pojęcia i postawy altruizmu i kolektywizmu u dzieci od 8 do 11 lat.

3. *Badania oparte na metodzie obserwacji*

Metoda *exempla ficta* pozwala na dotarcie do pojęć moralnych, dzięki wyobrażeniu sobie przez dziecko realnej sytuacji. Natomiast rzadko prze-

prowadzono badania pojęć dzieci na podstawie obserwacji ich zachowania i wypowiedzi słownych, w sytuacji eksperymentu naturalnego. Można w tym wypadku wspomnieć pracę P. Lombroso (1904) oraz badania podjęte przez zespół S. Baleya (1935/36) nad pojęciem altruizmu i egoizmu oraz sprawiedliwości dystrybucyjnej u dzieci w wieku od 3 do 5 lat (sytuacja podziału i współpracy).

4. *Badania oparte na metodzie definicji*

Innym rodzajem metody badania pojęć moralnych jest definicja. Zadanie dziecka jest ściśle określone; ma odpowiedzieć na pytanie: „co to jest...?”, „co rozumiesz przez...?”. Wypowiedzi jego są oceniane z punktu widzenia treści i dokładności rozumienia wyrazu oraz stopnia poprawności logicznej definicji. Wielu autorów wskazuje na ograniczenia metody definiowania (dzieci rozumieją więcej słów, niż umieją zdefiniować). Potwierdziła to w swoich badaniach dziewięciu pojęć abstrakcyjnych o treści intelektualnej i pięciu o treści moralnej u uczniów pierwszej klasy gimnazjum J. Joteyko (1922), która wprowadziła wyraźne rozgraniczenie między stroną logiczną a psychologiczną definicji. W okresie międzywojennym badania przeprowadzili między innymi H. Strzemecka-Radomska (1931) oraz Domański i Szabuniewiczowa (S. Baley 1934/35). Te ostatnie badania prowadzone pod kierunkiem Baleya nad słownictwem charakterologicznym dzieci w wieku 7-14 lat, są jednymi z najpoważniejszych badań w tej dziedzinie.

Oprócz tego metodą definicji posługiwał się również J. Zborowski (1959), prosząc dzieci w wieku od 6 do 12 lat o wypowiedź: „co to jest niesprawiedliwość”, W. Pytlik (1939) badając pojęcie moralności u młodzieży, S. Trębaczekiewicz (1950) ustalając rozumienie przez młodzież dziesięciu pojęć moralnych, np. sprawiedliwości, pobożności. I. Istarewicz (1965) badała zasób pojęć psychologicznych, w tym i moralnych u dzieci i młodzieży (ustalali oni, które z podanych im pojęć rozumieją) oraz treść znaczeniową dziesięciu wybranych pojęć (metodą definicji i metodą listy składników treściowych pojęcia). Przy pomocy tych metod autorka starała się ująć, jaką rolę w tworzeniu i rozumieniu pojęć odgrywają procesy myślenia, a szczególnie abstrakcja pozytywna, negatywna i uogólnianie. Metodą Istarewicz posłużyła się również do badania specyfiki pojęć psychologiczno-moralnych u młodzieży niewidomej i wiedzącej B. Żemła (1975). Zmodyfikowaną listę Istarewicz zastosowała w swych badaniach J. Misiura (1969). Autorka oprócz ujęcia zasobu pojęciowego (281 pojęć) i umiejętności definiowania siedmiu wybranych

pojęć (np. egoizm) u młodzieży szkół średnich, badała również rozumienie dziesięciu pojęć, podając uczniom trzy zadania: ułożyć z każdym z tych pojęć zdanie, uzupełnić tymi pojęciami luki w ułożonych przez autorkę zdaniach oraz ocenić dziesięć zdań, pod względem poprawności użytych w nich pojęć.

5. *Badania pośrednie*

Pojęcia moralne badano też pośrednio drogą np. wypracowań na tematy moralne, *Testem wyboru* lub *Testem opinii* (Pytlik 1969) oraz przy pomocy twierdzeń wyrażających m. in. pojęcia społeczno-moralne, których prawdziwość lub fałszywość należało uzasadnić (C. Kowal 1959). Podobnie badania dotyczące hierarchii norm (D. Kornas-Biela 1974), ideałów i preferowanych stylów życia (np. Cz. Matusiewicz 1968, 1975; B. Wierzbicka 1975) pośrednio wskazują na sferę pojęciową moralności człowieka i rolę, jaką w określony sposób ukonstytuowane pojęcie moralne, nasycone ładunkiem uczuciowym w połączeniu z tendencją motywacyjną, pełni w życiu psychicznym i społecznym jednostki.

*

Badania pojęć moralnych, jak zobrazował powyższy ich przegląd, dotyczyły w przeważającej większości dzieci, a metodą najczęściej stosowaną była ankieta i definiowanie. Przedmiotem badania było głównie znaczenie denotacyjne pojęć moralnych, rzadziej konotacyjne. Brak natomiast badań ujmujących hierarchię pojęć, stosunki między nimi i ich rolę w bardziej złożonych elementach sfery moralnej. W niektórych pracach uwzględnione zostały pewne zmienne, które wpływają na osiągnięty przez dziecko poziom rozwoju pojęć moralnych. Najczęściej był to wiek, iloraz inteligencji lub pochodzenie społeczne. Nie przeprowadzono jednak badań rozwojowych (geneza pojęć moralnych), porównawczych (grupy dobrane ze względu na określone kryterium) z uwzględnieniem szeregu czynników, jakie mogą mieć wpływ na sferę pojęciową dziecka w różnym wieku lub osób dorosłych.

BIBLIOGRAFIA

- Baley S. i in.: Badania nad etyką i estetyką dzieci w wieku przedszkolnym. „Polskie Archiwum Psychologii” 1935/36 nr 3 s. 193-229.
- Baley S.: Badania nad słownictwem charakterologicznym dzieci szkół powszechnych. „Polskie Archiwum Psychologii” 1934/35 s. 1-78.
- Batawia S.: Wstęp do nauki o przestępcy. Zagadnienie skłonności przestępczych. Warszawa 1931.
- Czakon A.: Pojęcie i poczucie sprawiedliwości u dzieci kończących szkołę podstawową. Lublin 1968 (mps BKUL).
- Dżaman T.: Kłamstwo u dzieci klas V-VIII szkoły podstawowej. Lublin 1976 (mps BKUL).
- Istarewicz I.: Rozwój pojęć psychologicznych dzieci i młodzieży szkolnej. Wrocław-Warszawa-Kraków 1965.
- Jakubczyk A.: Postawa młodzieży wobec kłamstwa w stosunkach koleżeńskich. Lublin 1974 (mps BKUL).
- Joteyko J.: Poziom inteligencji uczniów gimnazjum niższego. Lwów-Warszawa 1922.
- Jurewicz G.: Stosunek młodzieży do nakazów i zakazów. Lublin 1967 (mps BKUL).
- Kaczmarek Z.: Pojęcie i poczucie obowiązku u dzieci i młodzieży. Lublin 1965 (mps BKUL).
- Kornas-Biela D.: Preferencje norm moralnych u młodzieży kończącej studia wyższe. „Zagadnienia Wychowawcze a Zdrowie Psychiczne” 1974 nr 5 s. 20-33.
- Kowal C.: O poglądach społeczno-moralnych młodzieży licealnej. „Psychologia Wychowawcza” 1959 nr 1 s. 34-50.
- Lombroso P.: Życie dzieci. Studium psychologiczno-wychowawcze. Warszawa 1905.
- Malewska H., Muszyński H.: Kłamstwo dzieci. Warszawa 1962.
- Matusewicz Cz.: Charakter i motywy aktywności młodzieży starszej. Zielona Góra 1968.
- Matusewicz Cz.: Psychologia wartości. Warszawa-Poznań 1975.
- Misiura J.: Zasób i rozumienie pojęć psychologicznych u młodzieży szkół średnich. Lublin 1969 (mps BKUL).
- Muszyńska Ł.: Altruizm i kolektywizm dziecięcy. Warszawa 1976.
- Muszyński H.: Kradzież w poglądach i postępkach dzieci. „Nowa Szkoła” 1963 nr 1 s. 24-32.
- Piechnik I.: Ocena kłamstwa przez miejską młodzież szkolną klas V do VIII. Lublin 1972 (mps BKUL).
- Pytlik W.: Stan wiedzy o moralności u uczniów szkół średnich. „Chowanna” 1969 nr 2 s. 198-205.
- Radomska-Strzemecka H.: Monografia testu definicji. Studium z zakresu logiki dzieci i młodzieży. Warszawa 1931.
- Szmydt J.: Rozwój sądów i poczuć moralnych u dzieci i młodzieży. „Zdrowie Psychiczne” 1948 nr 4 s. 123-128.
- Szulc Z.: Przekonania moralne uczniów klas piątych. „Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Wrocławskiego”. S. II Wrocław 1958.

- Szuman S.: Psychologia wychowawcza wieku szkolnego. Kraków 1947.
- Szyc A.: Rozwój pojęć moralnych u dzieci ze stanowiska psychologii i pedagogiki. W: Z psychologii i fizjologii wychowania. Lwów-Warszawa 1899 s. 65-88.
- Terlecka W.: Poczucie powinności moralnej u dzieci przedszkolnych. Warszawa 1975.
- Trębaczkiwicz S.: Sprawiedliwość w pojmowaniu i odczuwaniu młodzieży szkolnej. Łódź 1950 (mps BUŁ).
- Turowska S.: Wpływ afazji dziecięcej na ocenę moralną. Lublin 1967 (mps BKUL).
- Węgrzecka M.: O rozumieniu pojęcia sprawiedliwości. „Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Jagiellońskiego” 1971 z. 14 s. 123-140.
- Wierzbicka B.: System wartości moralnych u młodzieży przestępczej i nie przestępczej w wieku 15—18 lat. Lublin 1975 (mps BKUL).
- Zawirska J.: Z badań nad moralnością dzieci warszawskich. „Przegląd Pedagogiczny” 1919 nr 7-8 s. 314-325.
- Zborowski J.: Rozwój sądów moralnych u dzieci. „Życie Szkoły” 1959 nr 6 s. 1-4.
- Zielińska K.: Z badań nad moralnością dzieci szkolnych (analiza psychologiczna). Lublin 1961 (mps BKUL).
- Żemła B.: Rozumienie pojęć abstrakcyjnych przez młodzież niewidomą i widzącą. Lublin 1975 (mps BKUL).

TOMASZ OŻÓG

TYPY I NATĘŻENIE KONFLIKTÓW U KOBIET A ICH SYTUACJA MAŁŻEŃSKO-RODZICIELSKA

Na osobowość, pojmowaną za J. Reykowskim, jako centralny system regulacji i integracji czynności człowieka, składają się: obraz siebie, obraz świata, potrzeby i zadania życiowe, ogólne postawy wyznaczające sposób realizacji potrzeb oraz sposób zachowania wobec innych ludzi, przedmiotów i sytuacji. Potrzebom psychicznym przypisuje się ważną rolę w regulacji ludzkiego zachowania. Mechanizm funkcjonowania potrzeb stanowi jeden z podstawowych mechanizmów ludzkiego zachowania się. Potrzeba psychiczna jest nie tyle wewnętrznym stanem organizmu, co swoistą koniecznością utrzymywania określonych i ważnych dla jednostki kontaktów z otoczeniem (8). Innymi słowy „jeżeli mówimy, że X ma